

Fläckebo, Hembygdsgården

Odendisastenen

<i>Konstnär</i>	Rödballe
<i>Titel</i>	Odendisastenen
<i>Teknik</i>	Runsten
<i>Placering</i>	Hembygdsgården, Fläckebo

Salaortens mest berömda runsten. Det sägs att en bonde plöjde fram stenen som då gick i två bitar. Restaurerades och återinvigdes vid Fläckebo Gammelgård den 11 juni 1900.

Texten tolkad inför invigningen 1900 av lektor E. Brate:

BONDE GOD HOLMGÖT LÄT RESA (STENEN) EFTER ODENDISA HUSTRU SIN KOMMER ICKE TILL
HASSMYRA HUSFRU SOM BÄTTRE FÖR GÅRD RÅDER RÖD-BALLE RISTADE RUNOR DESSA (FÖR)
SIGMUND VAR (HON) SYSTER GOD

Ur skriften *Fläckebo kyrka*, Bengt Ingmar Kilström, Västerås Stifts kyrkobeskrivningskommitté 1999:

Enligt en anteckning från 1600-talet stod den då "på högsta backen inemot sjön strax nedanför kyrkan", dvs på det område som nu är kyrkogård. Stenen härrör från 1000-talet och är ristad av den kände runmästaren Balle.

Sala Allehanda 15 juni 1900:

En runstensfest var i måndags anordnad af Fläckebo husbondeförening. Sedan kaffe intagits i den rymliga skolsalen vid kyrkan, samlades inemot 200 personer vid stranden af den väna Fläck-sjön, där en runsten rests. Denna sten, som, delad i 2:e stycken, legat å platsen, hade nu försetts med sinkor och stöd af järn, och tedde sig i sitt ursprungliga skick. Själftva inskriften var tydliggjord medelst hvit färg. Blott ett hörn af stenen var borta.

Först fotograferades stenen med omgifning af lektor Brate, "Vintern rasat ut bland våra fjällar" sjöngs och kyrkoherde Thorvall utbragte ett "lefve" för konung och fosterland, hvilket "lefve" åtföljdes af kungssången.

Kyrkoherde Thorvall höll därpå ett inledningsföredrag, hvari framhölls betydelsen af denna fest, som hellre gjorde skäl för namnet "runstensfesten" än "Fläckebo husbondeförenings fest", i anledning af att den sten, omkring hvilken man nu samlats, blifvit sammanfogad och rest, sedan han i spridda delar under århundraden legat än här, än där. Denna minnessten förde våra tankar tillbaka i tiden omkring 1,000 år och manade oss, att göra en jämförelse mellan då och nu. "Här striddes våra fäders strid med yxa, svärd och plog". Låtom oss minnas, sade talaren, icke blott den, till hvars minne stenen restes, utan ock den, som ristat dessa tecken. Kanske han var den enda på denna trakt, som kunde åstadkomma dessa minnestecken, bevarade till en sen eftervärld.

Så sjöngs "Vårt land".

Lektor Brate från Stockholm höll därefter ett synnerligen intressant och med spänd uppmärksamhet åhördt föredrag om runinskrifterna. Två slag af sådana funnos: en äldre med 24 runor och en yngre med blott 16. För det mesta användes trä som skrifmateriel, hvarför runorna utgöras af lodräta och sneda streck, ej af vågräta eller böjda. Runorna härstamma, enligt danske professor Wimmer, från latinska alfabetet. Flera likheter

visades och flera bevis härför anfördes. Då man ville, att runskriften längre skulle bevaras, så ristades den på stenar eller hällar. De flesta runstenarna äro från den första kristna tiden, hvarpå flera bevis anfördes (Saleby klocka). Runstenarne voro dels grafstenar dels och företrädesvis minnesstenar. Dessa senare restes vanligen vid någon väg, på det att resande skulle bedja för den, hvars minne stenen hugfäste.

År 1833 hade man kännedom om inalles 2,047 runstenar. Dessa funnos i Sverige, Norge, Danmark, England samt på Island och Grönland. Det största antalet — 1,905 stycken — funnos i Sverige, hvaraf 61 inom Västmanland. Den märkligaste runstenen är den s. k. Rökstenen på Röks kyrkogård i Östergötland, ej långt från Ömberg.

Den nu resta stenens inskription lyder i öfversättning:

"Bonde god Holmgöt lät resa stenen efter Odin Disa, hustru sin. Kommer icke hustru till Hassmyra bättre, som för hem råder. Röd Balle riste runor dessa. Sigmund var (här är ett stycke af stenen borta med ett ord eller två) syster god."

Föredraget slutades med Runebergs ord: "Här striddes våra fäders strid etc.", hvarefter ett 3-faldigt "hurra" utbragtes och "Du gamla, du friska" afsjöngs.

Följde så direktör Holmbergs lärarika föredrag om "Kvinnan såsom en uppbyggande och nedbrytande makt". Kvinnan skall dana ett både andeligt och kroppsligt friskt släkte, lära sina barn älska sanning och lydnad. Under första året bör modern lyda barnet — därefter skall barnet lyda modern. Sedan det blifvit större bör det komma ut från hemmet någon tid för att bättre lära sig förstå hemmets värde m. m. Vårt folk behöfver "födas på nytt", likasom många af våra nå ingår nu gjort och gör. Då skall icke vårt land och folk såsom nu blifva okänt öfver hela världen såsom ett land där de värsta våldsdåd begås. Många hem äro nog bättre nu än förr — men många äro också sämre. Denna minnessten bör mana oss att likna denna Holmgöts goda hustru, och jag vet, att hundraden och tusenden göra det. Så skola också våra efterkommande se och höra att ett släkte lefvat, som är värdt att minnas. Då blifva kvinnorna drottningar, och de pelare, som skola bevara vårt samhälle för kommande strider och bära vårt minne till en sen eftervärld likasom Odin Disas i Hassmyra.

Till sist "Stilla skuggor" vid den nedgående solens afskedshälsning invid Fläck-sjöns väna strand, denna minnesrika afton, som sent glömmes af dem, som voro närvarande.

Sala-Posten augusti 1907:

Runstenen vid Fläcksjön.

I Fläckebo socken är vid stranden af Fläcksjön på kyrkoherdeboställets ägor rest en runsten. Den har varit sönderslagen midt ltu, och i Graus beskrifning af Västmanland, tryckt år 1752, angifves ena halfvan som förkommen; äfven ett stycke af ena ändan var då borta och stenen förklarades vara omöjlig att tyda. Den bortkomna delen har emellertid i våra dagar tillrättafunnits och stenen hopfogats med cement och stadiga järnkrampor, hufvudsakligen genom församlingens kyrkoherde O. Thorvalls försorg.

Vår kanske förnämste runkännare lektor Brate har tolkat inskriften, som han anser härstamma från 1200-talet, således den kristna tiden. I hans öfversättning lyder inskriften så:
»Den gode bonde Holmgöter lät resa (denna sten) efter Odinsdisa, sin hustru. Kommer icke till Hassmyra hustru bättre, som för gården råder. Sigismund var hon syster god. Bale den röde

ristade dessa runor».

Huru mycket säger icke denna inskrift. Min blick, säger en lakttagare, flög ut öfver denna uråldriga, minnesrika näjd till det midt öfver sjön liggande gamla Brahegodset Axholm, under många somrar uppehållsort för den sköna Ebba Brahe; den sökte längs efter stranden norr om kyrkan den gård, som för 700 år sedan bar samma namn som nu: Hasvimur = Hassmyr och som sålunda med sina anor förlorar sig i den grå forntiden. Och för min inre syn trädde fram bilden af forntidens svenska kvinna, hög och majestätisk i sedlig renhet, aldrig sviktande i trohet, lefvande pliktkänsla, flärdlöshet och duglighet. En skön minnesvärd fick hon af sin make. Och efter så många hundra år talar ännu den gode bonde Holmgöter till oss ur djupet af sitt hjärta den sörjande, trofasta kärlekens tacksägelse och lofsångsord.

KUNGLIGA VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIENS utgåva av kommentarer till
Rannsakningar efter antikviteter 1667-1674.

Redaktion Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre och Carl Ivar Ståhle.
Almqvist & Wiksell 1960.

Delar av s 119-120:

Ehrwyrdeghe Hr provest, pater, fautor et promotor pl Colende Här j
Fleckebo Sochn hafuer jagh effter wår höga öfuerhertz Strenga befallning,
med flijt ransakat effter Antiquiteter och Monumenter, dock inga andra 55
finnas här, ähn tvenne Ruunsteenar med Ruunska bookstäfuer på en

sijda, hwilka bookstäfuer ähre så förnötte aff watn eller annat, och så
mörka att iagh troor ingen skall kunna läsa them.

I Denn Ena stäär i Capellanswreten på högsta backan in emoot siön
60 straxt nedan för kyrkian, stäär ofwan wppå marken ähr 3 alnar hög och
3 quarteer breed, plägar esom oftast falla kull och åter igen vpreesas,
hwad then betyder weet ingen, effter här inga gamla böcker eller skrifter
ther om finnas i Kyrkian.

II Den andra Ruunsteen en stäär i Gudsio södergiärdet, på een Reen
65 emillan åkrarna som ähn kallas Ruunstensreenen, hans högd ähr 2^{1/2}
aln, hans bredd en aln, boockstäfuerna ähro så gamla och förnötte så
att the med största möda och beswär skola kunna läsas, och ingen j
Sochnen weet nagot säia hawad han betecknar. befaller præclariss
Dn patrem Gudj. Fleckebo S. den 26 Martij A:o 1667

70

V R:tiam Submissè Colens
Matthias Muræus p. l.
Manu propria

Ur Sven B F Janssons bok, *Västmanlands runinskrifter*, Almqvist & Wiksell 1964:

24. Hassmyra, Fläckebo sn. Nu vid Hembygdsgården.

Pl. 22-23.

Litteratur: L 1005 och 1006. Ransakningarna 1667-84 (tryckt i VFÅ 17, 1928, s. 9, 22 och i Ransakningar efter antikviteter bd 1, h. 1, 1960, s. 120, 131); O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 631, 2, s. 24 f.; O. Grsu, Beskrifning Öfver Västmanland (1754), s. 310 (nytrycken 1904, s. 237 och s. 178); E. Tuneld, Geografi öfver Konungariket Sverige, 8. uppl. (1828), s. 181; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1: 2 (1849), s. 121; Försök till Antiquarisk-Topografisk Beskrifning öfver Siende, Norrbo och Öfver-Tjurbo Häradet inom Westerås Län 1850, s. 47 f. (ATA); R. Dybeck, Antiquarisk berättelse

70

VÄSTMANLAND, NORRBO HD.

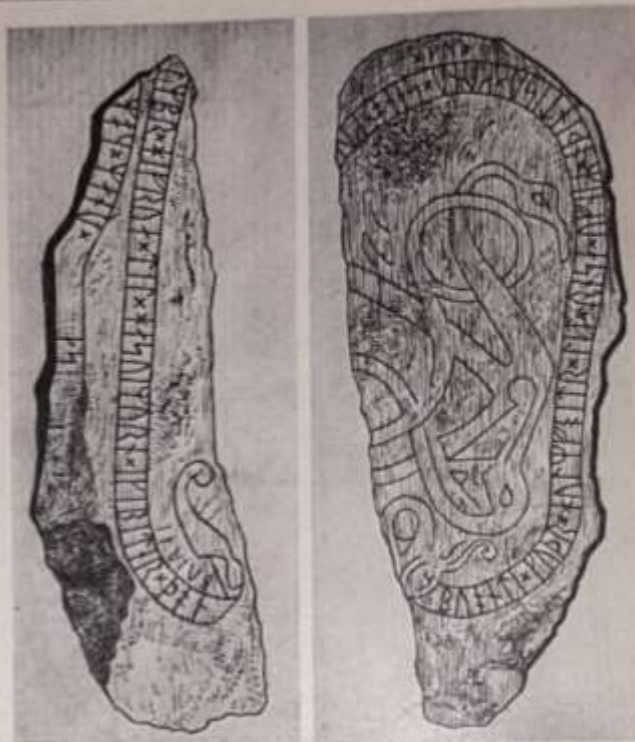

Fig. 39. Vs 24. Hassmyra, Fläckebo sn. Efter teckningar av H. Hofberg.

för år 1859, 1860, 1862 (ATA), Runa (fol.) 2 (1875), s. 24; O. Gumbelius, Några ord till upplysning om bladet »Sala» (1868), s. 126; H. Hofberg, Västmanlands Fornlämningar och Minnesmärken 2, 1871, s. 112 f. (ATA; tryckt i VFÅ 3, 1884, s. 31). Fornlämningar i Västmanland (i: Vitterbetsakademiens Månadsblad 1875), s. 110; L. Ersson, Fornminnen inom Västmanland (ATA); Västmanlands läns kalender 1881, s. 250; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 224-227 (se f. ö. registret); E. Ihlfors, Westmannia Sacra, s. 482 (ATA); Sala Allihanda den 11/4 1900; E. Brate, Anteckningar 1900 (ATA), Brev den 22/4 1900 till H. Hildebrand (ATA), Svenska runristare (1923), s. 51; R. Steffen, Isländsk och fornsvensk litteratur i urval (1905), s. 169, Svenska litteraturens historia 1 (1923), s. 30; H. O. Thorvall, På Fläckebo kyrkvall (i: Julbok för Västerås stift 1919), s. 63 f.; Handlingar 1925 i ATA; H. Rydh, Kvinnan i Nordens forntid (1926), s. 123; S. Kjersén, Östra Västmanland (1927), s. 64; En förnäm runsten (artikel, sign. Rustik, i: Västmanlands läns tidning den 22/4 1928); B. Engström, Västmanlands forntid (i: Landskommunernas tidskrift 1929), s. 227; H. Pipping, Görda bindrunor (i: SNF 23: 2), s. 15 f.; E. Hjärne, Rod och runor (i: HVSUÅ 1946), s. 83, not 3; C. J. S. Marstrand, Joruns inskrift på Alstadstenen (i: NTFS bd 14, 1947), s. 290; B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensriktning (1948), s. 117 f.; C. Mangård, Storkommunen (i: Västerfärnebo. En sockenbeskrivning, 1951), s. 415; O. Björnånger, Kolsvabygdens historia (i: Kolsvabygd 1955), s. 70; N. Nygren, Hembygdsgårdar och museer i Västmanlands län (i: VFÅ 40, 1957), s. 97; Västmanland (Allhem, 1957), s. 41, 71; E. Oxenstierna, Die Wikinger (1959), s. 150; S. B. F. Jansson, The Runes of Sweden (1962), s. 115, Runinskrifter i Sverige (1963), s. 129.

Äldre avbildningar: Hofberg, teckningar (i a. s. 1871; återgivna i VFÅ 3); Brate, foto 1900 (ATA; återgivet i Rydh a. a.); E. Liljeroth, foto (i: Västmanland, Allhem, 1957, s. 41).

Runstenen står rest på Fläckebo hembygdsgårdens område, omkring 250 m SV om Fläckebo kyrka. Stenen har sin plats vid den gångstig, som leder in på området.

I Ransakningarna finnas följande uppgifter om Vs 24, insända av kyrkoherden Matthias Muræus år 1667 (jfr ovan s. 67 f.): Runstenen står i Capellanswreten på högsta backen in emot siön straxt nedan för kyrkian, står ofwan wppå marken åhr 3 alnar hög och 3 quarteer breed, plägar esom oftast falla kull och åter igen vpreesas, hwad then betyder weet ingen, efter här inga gamla böcker eller skrifter ther om finnas

Fig. 40. Vs 24. Hassmyra, Fläckebo sn. Från runstensfesten i juni 1900. Foto O. Thorvall.

i Kyrkian.» I Hans Spaaks »berättelsse» av år 1682 nämnes »J Capellans wreten, Een Sönderklufwin Steen medh bookstäfwer». — Celsius, som undersökte Vs 24 den 30 maj 1726, har tydligen ej insett, att de två delarna av stenen, som ju redan på 1600-talet var »Sönderklufwin», hörde tillsammans. Han behandlar de två hälfterna som två defekta runstenar. Den ena »runstenen», dvs. den högra hälften, befinner sig »nedan för Kyrkian wid Siön, i Capellans wreten», den andra »straxt bredewid den föregående» (L 1005: »Capellans wreten, nära kyrkan; L 1006: »strax derjemte»). — Grau (1754): »Eljest finnas i denna sockn åtskilligstädes Runstenar, nämligen en i Capellans wreten på högsta backen inemot sjön, straxt nedan för Kyrkan, af 3 alnars högd 3 quarters bredd.» I »Rättelser och Tilökningar» skriver Grau (tydligen efter Celsius): »halfwa Runstenen mitt efter är bortslagen och förkommen, äfwen et stycke på ändan bort». — *Försök till Anti-quarisk-Topografisk Beskrifning 1850*: »På högsta backen inemot sjön, i Koministernas vret, finnes en runsten.» Inskriften kan »numera ej läsas».

I sin reseberättelse för år 1860 skriver Dybeck: »I Fläckebo socken undersöktes den märklige runstenen vid Kappellansgården ... Stenen ligger lös på marken och är ituslagen. Han kräfver skyndsam omvårdnad.» — O. Gumælius (1868): En runsten finns »i den s. k. kaplansvreten nere vid sjölandet, S.W. om kyrkan ... till hälften begravnen i jorden».

Hofberg, som i likhet med Celsius (och Liljegren) uppfattade den kluvna runstenen som två olika runstenar, skriver år 1871: »På Prestgårdens egor i den s. k. Kaplans-vreten, vester om kyrkan ligger i slutningen nedemot sjön, ungefär trettio alnar från stranden, en omkullfallen Runsten (Lilj. 1005), som till en del befanns öfverväxt af grästorfvän ... På s. ställe, tio steg nordost om den nu nämnda stenen ligger litet högre upp i backslutningen en annan Runsten (Lilj. 1006).»

I ett brev till riksantikvarien Hans Hildebrand den 29 juni 1900 skriver Erik Brate: »I Fläckebo sn ...

deltog jag d. 11 juni i en fest vid rearingen af därvarande runsten, uppkallad efter 'kapellansvreten'. Festen var föranstaltad af Fläckebo husbondeförening, ordf. kyrkoh. Thorvall. Föreningen hade nedlagt icke så liten möda och kostnad på att sammanföra den ansevärd stenens två stycken och hopfoga dem med järn, och det är att hoppas, att minnesmärket nu skall blifva bestående för långliga tider. Runstensfesten skildras i Sala Allehanda den 15/6 1900: »Sedan kaffe intagits i den rymliga skolsalen vid kyrkan, samlades inemot 200 personer vid stranden af den väna Fläcksjön, där en runsten rests. Denna sten, som, delad i 2:ne stycken, legat å platsen, hade nu försetts med sinkor och stöd af järn, och tedde sig i sitt ursprungliga skick. Själfrva inskriften var tydliggjord medelst hvit färg. Blott ett hörn af stenen var borta. Först fotograferades stenen med omgifning af lektor Brate, 'Vintern rasat ut bland våra fjällar' sjöngs och kyrkoherde Thorvall utbragte ett 'lefve' för konung och fosterland, hvilket 'lefve' åtföljdes af kungssången. Kyrkoherde Thorvall höll därpå ett inledningsföredrag, hvori framhölls betydelsen af denna fest, som hellre gjorde skäl för namnet 'runstensfesten' än 'Fläckebo husbondeförenings fest', i anledning af att den sten, omkring hvilken man nu samlats, blifvit sammanfogad och rest, sedan han i spridda delar under århundraden legat än här, än där ... Låtom oss minnas, sade talaren, icke blott den, till hvars minne stenen restes, utan ock den, som ristat dessa tecken. Kanske han var den enda på denna trakt, som kunde åstadkomma dessa minnes-tecken, bevarade till en sen eftervärld. Så sjöngs 'Vårt land'. Lektor Brate från Stockholm höll därefter ett synnerligen intressant och med spänd uppmärksamhet åhördt föredrag om runinskrifterna ... Föredraget slutades med Runebergs ord: 'Här striddes våra fäders strid etc.', hvarefter ett 3-faldigt 'hurra' utbragtes och 'Du gamla, du friska' afsjöngs. Följde så direktör Holmbergs lärorika föredrag om 'Kvinnan såsom en uppbyggande och nedbrytande makt' ... Många hem äro nog bättre nu än förr — men många äro också sämre. Denna minnessten bör mana oss att likna denna Holmgöts goda hustru, och jag vet, att hundraden och tusenden göra det. Så skola också våra efterkommande se och höra att ett släkte lefvat, som är värdt att minnas. Då blifva kvinnorna drottningar, och de pelare, som skola bevara vårt samhälle för kommande strider och bära vårt minne till en sen eftervärld likasom Odin Disas i Hassmyra.»

Genom Riksantikvarieämbetets försorg igenkittades sprickor i stenen år 1959.

Grå gnejs med knottrig och vittrad yta. Höjd 2,15 m, största bredd (något nedanför stenens mitt) 1,22 m. Ristningen är delvis grund. Stenen är på längden kliven i två nästan lika stora delar. Uptill till vänster har ett stycke av stenen gått förlorat, varigenom inskriften har skadats.

Inskrift:

buonti × kuþr × hulmkoetr × lit × resa × uften × opintisu × kunu × seno × kumbr × hifrya × til ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 hasuimura × iki betr × þon × byi raþr roþbalir × risti × runi × þisa × sikmuntar × uar ... sestr × kup
 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120 125

Boandi goðr Holmgautr let reisa eftir Odindisu, kunu sína.

*Kumbr hifrya
 til Hasvimyra
 ægi bætri,
 þan byi raðr.
 Raub-Ballir risti
 runir þessar.
 Sigmundar var [Odindis]
 systir goð.*

»Gode bonden Holmgöt lät resa (stenen) efter Odendis, sin hustru. Det kommer icke till Hassmyra en bättre husfru, som råder för gården. Rödballe ristade dessa runor. Till Sigmund var Odendis en god syster.»

Till läsningen: Inskriften börjar vid ormhuvudet nedtill till höger på stenen. Före 1 **b** finns ej sk. 3 **o** har dubbelsidiga, snett ned åt höger riktade bistavar. Samma form ha fyra av inskriftens fem bevarade **o**-runor; endast 47 **o** har uppåtriktade bistavar. 4 **n** har, i likhet med inskriftens övriga **n**- och **o**-runor, ensidig bistav. Skiljetecknet efter 6 **i** består av ett stort kryss, försett med tydliga ovala slutpunkter. Samma originella form ha nästan alla inskriftens sk. 7 **k** är ej stunget, ej heller 8 **u** och 15 **k**. 17 **e** är tydligt stunget med en oval punkt. 21 **i** är ej stunget. 24 **e** är stunget med en kraftig, rund punkt; likaså 30 **e**. 27 **u** är ej stunget, ej heller 34 **i** och 37 **i**. 45 **e** är tydligt stunget med en rund punkt. 49 **u** genomkorsas av den stora brottsprickan; runan har därför skadats i toppen. 54 **i** är djupt och tydligt. 57 **y** är säkert. I 63 **a** är bistaven något nedåtriktad, utan tvivel för att icke sammanstöta med bistavarna i den föregående runan 62 **h**. I 65 **u** finnas spår av en felristning: från huvudstaven utgå **m**-bistavar. Ristaren har alltså först ristat **hasm**, vilket han sedan ändrar till **hasu**. 66 **i**, som står trångt mellan 65 **u** och 67 **m**, är fullt tydligt. I 68 **u** finns en fördjupning, som av allt att döma är naturlig. 69 **r** står på ett ojämnt ställe; runans övre del har på grund därav fått en något oregelbunden form. Till höger om huvudstaven i 70 **a** finns en djup, naturlig fåra i ytan. 71 **i** är ej stunget, ej heller 72 **k**. Sk saknas efter 73 **i**. 74 **b** har oregelbunden form med bistavarna ansatta långt ifrån varandra. 75 **e** är stunget med en mycket djup punkt. Runföljden 81 **b**-87 **r** står innanför den stora runslingan vid ormens stjärt nedtill till vänster på stenen. 82 **y** är stunget; punkten är ganska grund men alldeles säker. Sk saknas efter 83 **i**. 87 **r** har bistaven i en naturlig spricka i stenen. Runföljden 88 **r**-128 **p** står i ett särskilt runband, som börjar nedtill till vänster, löper längs ristningsytans vänstra kant och slutar upptill på stenen. Yttre ramlinje saknas vid runföljden 88 **r**-120 **a**; där gör ristningsytans kant tjänst som begränsningslinje. Vid 121 **s**-128 **p**, som står i stenens topp, har den övre ramlinjen ristats, medan däremot nedre ramlinje saknas. Före 88 **r** finnas inga spår av sk. I 88 **r** är bistaven blott svagt krökt. Efter 90 **p** finns ej sk. 95 **r** är säkert. Till vänster om huvudstaven i 99 **t** finns en djup, naturlig urgröpfung. 106 **i** är ej stunget; en svag fördjupning ovanför huvudstavens mitt är säkerligen naturlig. I 108 **a** är bistaven svag men fullt säker. 110 **i** är ej stunget. 111 **k** har förlorat bistavens övre del. På båda sidor om 112 **m** finnas naturliga fördjupningar i stenytan. Efter 120 **a** kan möjligen yttersta delen av ett sk spåras. Därefter är ett stycke av stenen bortslaget; avståndet mellan 120 **a** och 121 **s** är 30 cm. På detta sedan länge förlorade stycke har plats funnits för sju runor och två sk. 122 **e** är tydligt stunget. 126 **k** är ej stunget. Sk saknas efter 128 **p**.

Celsius: **buonti** × **kuþr** × **hulmkoatr** × **lit** × **resa** × **ufter** × **opintisu** × **kunu** × **seno** × **k** - ... **sestr** × **kuþ**. Han anmärker: »Efter gud, var icke något tecken till mehra In skrip. Af denna stenen är ett stort st. borta.» Inskriften på den andra hälften av stenen läser Celsius på följande sätt: ...-**Imbr** × **hifrya** × **til** × **hasuimurn** × **ikibetr** × **þon** × **byirai** **roþbalir** × **risti** × **rûni** + **þisa** × **sihmuntar** ... — Hofberg: **buonti** × **kuþr** × **hulmfoitr** × **lit** × **resa** × **ufiia** × **opintisu** × **kunu** × **seno** × **ku** - **Imbr** × **hifrua** × **til** × **hasuimurn** × **ikibiter** × **þon** **buirai** ... - ... **sa** ... × **unar** × **uor** ... × **kuþ**. — Brate (1900): »Inskriftens första namn är **hulmkoetr**, runan **e** har prickken huvudsakligen på högra sidan. I **ufter** har **e** verkligen prick, så ock **e** i **seno**. På båda **a** i **hasu-mura** är kännestreckat vänstersidigt, riktat snett ned åt höger.

Det första fullständiga tolkningsförslaget lämnar Sophus Bugge i *Runverser* (1887-91), s. 225 f. Bugge skriver: »Jeg forstaar Indskriften, phonetisk omskreven, saaledes: *búandi góðr Holmgotr lét résa oftr Óðindísu kunu sína góða, sestrin Guð* ...

*Kumbr hífróa
til Hasumýra
égi betri
þan Óðindís.
Roð-Baler risti
rûni þessa.
Sigmundar var barn,
bý er átti.*

»Den gode Bonde Holmgöt lod reise (denne Sten) efter Odendisa, sin gode Kone, Gud ...'s Søster. Der

kommer ikke en bedre Husfrue til Hasmyra end Odendis. Baler den røde ristede disse Runer. Hun var Datter af Sigmund, som eiede Byen.»

Bugge framhåller i sin kommentar bl. a. följande: »Naar Holmgöt betegnes som *bóandi góðr*, er det første af disse Ord snarere at forstaa som 'Bonde, Jordegodsbesidder', end som 'Husbonde'. **kuþ** ... efter **sesta** maa være Begyndelsen af et med *Guð*- sammensat Navn i Genetiv.» — Om **hifrya** skriver Bugge: »Man vil ikke faa rigtigt Udtryk ved at forstaa dette som **hif frúa** og ved at tage **hif** som Adj. = *hæf* ... og **betr** som et Adverbium, der bestemmer dette Adjectiv. Efter Sammenhængen synes **hifrúa** at maatte betegne d.s.s. *húsfrúa* ... — **betr** er efter min Formodning forkortet skrevet for **betri** (**betre**) eller feillæst.»

Brate översätter (i *Svenska runristare*, 1925) inskriften på följande sätt: »Bonde god Holmgöt lät resa efter Odindisa, sin hustru. Kommer husfru till Hasmyra icke bättre, den för boet råder. Röd-Baller ristade dessa runor. Till Sigmund var (hon) syster god.»

Inskriften örjar på vanligt sätt med en prosasats, som upplyser om vem som lät resa stenen, och till vilkens minne den står. Efter denna inledningssats övergår ristaren till versform; hela fortsättningen av inskriften är versifierad och består av en fullständig fornyrdislagstrof, i vilken den döda hustruns eftermäle formas. I denna hyllningsstrof äro också två versrader inskjutna, som lämna uppgift om vem som har ristat runorna. Placeringen av satsen med ristarens namn är, som redan Bugge har framhållit, något överraskande och ej helt lyckad: »De to Verslinjer, som vedkomme Runeristeren, skille uheldig hvad der vedkommer den Afdøde i to Dele» (*Runverser*, s. 227).

Vs 24 är rest av »den gode bondens» *Holmgautr* till minne av hans hustru *Odindis*. Båda dessa personnamn ha tydligen varit synnerligen ovanliga. *Holmgautr* förekommer eljest endast en gång i runinskrifternas stora namnförråd, nämligen på U 210: **hulmkut** (ack.). I medeltida källor saknas det helt och hållet. Eljest äro namn på *Holm*- vanliga i vikingatidens svenska namnskick; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 104 f. Vad namnet *Odindis* beträffar ger Vs 24 det enda belägget över huvud taget. Namn med *Odin*- som förled äro mycket sällsynta; se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 258. *Dis(a)* är kortform till de ganska talrika kvinno-namnen, sammansatta med ordet *dis* f. 'mytiskt kvinnoväsen' (t. ex. *Froydis*, *Hialmdis*, *Disælf*); se *Nordisk kultur* 7, s. 260 f. och M. F. Lundgren, *Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige* (1878), s. 25 f., *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880), s. 26 f. Bugge antager, att namnet i nominativ har haft formen *Odindis*, ej *Odindisa*, »uagtet Accus. her har Formen *Odindisu*, thi svag Form af Casus obliqvi ved Siden af stærk Form af Nominativ forekommer oftere ved Navne». I runinskrifterna finns ackusativformen av ett kvinno-namn med efterleden *-dis* belagd två gånger, nämligen *Oydisi*: **at: autisi** (Sö 357), **at: aytisi** (U 808). I båda fallen har alltså namnet *Oydis* ändelsen *-i* i ackusativ, vilket ju är den regelbundna formen. *Odindisu* (ack.) på Vs 24 möjliggör sålunda antagandet av nominativformen *Odindisa*, men det förefaller dock sannolikast, att efterleden har haft stark form liksom *Froydis* och *Oydis* (alltså *Odindis*; dat. och ack. *Odindisu*).

På det förlorade stycket av runslingan mellan 120 a och 121 s har av allt att döma namnet *Odindis* en gång stått. Det bortslagna stycket har nämligen gett plats för sju runor och två skiljetecken, om man räknar med det på detta parti av ristningen normala avståndet mellan runorna (se ovan »Till läsningen»). Under sådana omständigheter kan knappast något annat ord här komma i fråga än den dödas namn. Satsen bör sålunda kunna suppleras på följande sätt: **sikmuntar** × **uan** × **opintis** × **sesta** × **kuþ**, *Sigmundar var Odindis systir god*.

Odendis' broder hette alltså *Sigmundr*. Detta namn är nu belagt i ytterligare nio svenska runinskrifter: U 777 Alsike k:a (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1948, s. 168 f.); Södra Lunger, Götlanda sn, Närke (se Jansson i *Från bergslag och bondebygd* 1952, s. 10); Sö 162; L 1082 Byn, Sättna sn, Medelpad; Ög 31; Sm 23 och 59; Dagstorp, Skåne (DR 325). I Danmark har namnet varit sällsynt, medan det västnordiskt är »urgam-malt och mycket brukligt, i synnerhet på Island» (Lind, *Norsk-isländska dopnamn*).

Vs 24 är signerad av runmästaren Balle. Han tecknar sig här på ett originellt sätt som **roþbalir**, vilket utan tvivel måste återge ett *Raud-Ballir*. På en annan västmanländsk runsten kallar han sig **bali hin rauþi**,

Balli hinn rauði; se Vs 15. Eljest namnger han sig alltid som **ball**. På Vs 24 har namnet sålunda stark form, *Ballin*, medan det eljest alltid möter oss i den svaga formen *Balli*. Det förefaller onekligen något egendomligt, att ristaren själv ger sitt namn olika form. Vaxlande former förekomma emellertid även i några andra namn: *Gylfir*, *Gylfi*; *Gyllir*, *Gylli*; *Vilir*, *Vili*; *Sölveir*, *Sölvi*; *Mimir*, *Mimi*. Helt uteslutet är likväl ej, att formen **ballir** kan bero på en tillfällighet: Balle kan här ha gjort sig skyldig till en felristning på grund av att följande ord börjar med *r*. För detta talar, att han ristat **ballir**, ej som man skulle vänta **ballin**. — Förleden *Rauð-* åsyftar, liksom epitetet (*Balli hinn rauði* (Vs 15), snarast färgen på ristarens skägg eller hår. Från västnordiskt område kunna nämnas många namn av detta slag: *Rauð-Sveinn*, *Rauð-Ulfr*; *Dorsteinn hinn rauði*, *Egill hinn rauði*; *Eiríkr rauði*. U 643 är rest efter en man med namnet *Andvettr rauði*. (Om en viss skillnad i betydelsen mellan namntyperna med och utan artikel se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3, 1956, s. 40.) Ett mansnamn *Rauðr* förekommer på U 245, 619 och Ög 104. *Rauði* på Ög 23. *Rauð-Ballin* kan jämföras med mansnamnet **blakari** på U 61; detta kan nämligen knappast uppfattas på annat sätt än som *Bla-Kari* och torde ha haft innebörden »den svartlockiges».

I inskriften förekommer också ett ortnamn: **hasuimura**. (I denna runföljd finnas spår av felhuggning: ristaren har först ristat **hasm**, vilket han ändrar till **hasum**; därefter har han mellan **u** och **m** inskjutit en *i*-runa. Detta torde visa, att Balle har varit osäker på hur ortnamnet skulle ristas.) Eftersom **hasuimura** föregås av prepositionen *tíl*, måste ortnamnet stå i genitiv, här i gen. plur. Senare leden i ortnamnet — **mura** — innehåller appellativet 'myr' (fsv. *myr*, isl. *mýrr*, f.; gen. pl. fsv. *myra*).

Med runföljden **hasuimura** åsyftas således den by Hassmyra, på vilkens mark runstenen restes. I en skattelängd för östra Västmanland av år 1371 finner man byns namn två gånger: *Joan in Hasumyrum viij marcas*; *Gonnarus in Hasumurum iij marcas* (se VFÄ 3, 1884, s. 75). År 1399 (⁹/₁₀): *hasamyrom* (Västerås; or. i DaRA).¹

Inskriften börjar med orden *Boandi goðr Holmgautr*. Den framförställda appositionen har i denna förbindelse uppenbarligen bestämd betydelse: »Den gode bonden Holmgöts. Högbystenens inskrift (Ög 81) ger exempel på detta ålderdomliga och poetiska uttryckssätt, väl känt från forntida diktning. Runstrofen på den östgötska stenen börjar: *Goðr karl Gulli*, »Den gode bonden Gulles; inne i strofen förekommer på samma sätt *frökn drængr Ásmundr*, »den tappre kämpe Ásmund». Ur språkhistorisk synpunkt äro dessa artikellösa uttryck med bestämd betydelse av intresse: »Det är möjligt, att man i dylika exempel har att se rester av en gammal uttryckstyp, som ligger före utbildningen av den svaga adjektivböjningen», framhåller E. Wessén i *Svensk språkhistoria* 3 (1956)), s. 38; i en not s. s. tillägges: »Även i isl. finnas rester av den äldre konstruktionen adj. i stark form jämte subst. utan artikel; särskilt i diktningen, som ju ofta har bevarat en ålderdomligare syntax än prosaspråket.»

Inledningssatsen gör genom sin stilisering och genom sin välberäknade rytm ett konstnärligt intryck; den anslår en ton, lämpad som inledning till den följande strofen.

Det är uppgifterna i denna strof om den döda hustrun, som har tilldragit sig ett allmännare intresse. »Odindisastenen» har återopats i populära framställningar för att belysa den nordiska kvinnans ställning under forntiden.²

¹ Bugge har i *Runverser* (s. 226) framlagt följande förslag till tolkning av ortnamnet: »Förste Led kommer vistnok af Adj. *hoss*, *graa*, hvoraf Stedsnavnet *Haskollar* (d. e. *høs-kollar*, Graatoppe) i Norge. Navnet betegner altsaa 'de graa Myrer'. *Hasumyra* = *hinna hasu myra* er en Sammensætning som *Hvitakristr*.»

² »Man har sagt att detta är den äldsta i svensk skrift bevarade hyllningen åt kvinnan i Norden», heter det t. ex. i en artikel i *Västmanlands läns tidning*. Författaren fortsätter: »Bonde god Holmgöt var tydligen ingen slät karl, utan även han en framstående person. Att så var, därom vittnar den omständigheten, att han lät den tidens mest framstående runomästare, Balle, ... hugga stenen ... Sålunda finna vi i det undagömda och idylliska Fläckebo ett mycket tidigt minnesmärke över en evensk bondekvinna, som fyllt sin plats i livet så, att vittnesbördet därom ännu minst 900 år efter hennes bortgång formligen lyser över bygden.» — Oxenstierna (a. a., 1959): »Gegenüber Edda und Heldendichtung, welche die tragischen Walküren und Brynhilden allzuhoch preisen, wollen wir lieber der Sprüche gedenken, die gesunde, zärtliche und schätzende Gefühle verraten. Gerade die Kurzform der Runeninschriften mit ihrer lebensnahen Frische lässt uns das zwischenliegende Jahrtausend überbrücken und die Menschen uns zeitlos nahe kommen. Ein klares Urteil schreibt und dichtet ein Bauer(!) westlich Stockholm».

Odindis har enligt inskriften varit **hifrya** på Hassmyra. Detta sammansatta ord, som i strofen allittererar med **hasuimura**, är eljest ej belagt. Innebörden är emellertid uppenbarligen 'husfröja', 'husfru'. Båda sammansättningslederna äro väl kända. Förleden *hi-* (germ. **hiwa-* 'familj', 'hushåll') är samma ord som ingår i isl. *híbýli*, *hýbýli* 'hus och hem'; sv. »hybble». Ordet är besläktat med isl. *hiú*, fsv. *hion* n. pl. »äktta makar». En maskulin motsvarighet till *hifrya* finns i got. *heiuafrauja* 'husbonde'.

I *Kumbr hifrya ... æigi bætri, þan byi raðr* finner man ett exempel på partikellös relativsats. I denna ställning var relativpartikel obehövlig under äldsta tid; se E. Wessén, *Svensk språkhistoria* 3 (1956), s. 230 f. Den likaledes av Balle signerade Vs 15 ger också ett exempel på detta ålderdomliga språkbruk: *Stein hafin rettan, þann standa ma ...*

Inskriftens sista sats, *Sigmundar var [Odindis] systir goð*, är starkt koncentrerad, men innebörden är fullt klar. Genitiven *Sigmundar* har placerats i satsens början på grund av versens krav. Placeringen var också lämplig därför, att *Sigmundr* icke tidigare hade nämnts i inskriften.

Höjdpunkten i hyllningen till huströjan på Hassmyra utgöres av satsen *þan byi raðr* 'den som råder för gården'. Satsen leder tanken till den ålderdomliga giftermålsformel, som är bevarad i Upplandslagens och Västmannalagens ärvdabalk, där det heter, att kvinnan skall givas mannen still heder och till hustru och till att dela hans säng, till lås och nycklar och till laga treding, och till allt det som han äger i lösöre och förvärva kan» ... (*Västmannalagen*, Ärvdabalken 3).

Hassmyra-stenen förtjänar den stora uppmärksamhet, som den sedan länge har tilldragit sig. Inskriften är en av Västmanlands allra viktigaste. Den är signerad av den berömde runmästaren Balle, vilkens huvudsakliga verksamhetsområde har varit västra Uppland. I Västmanland har han namngett sig på ytterligare en runsten, nämligen på Kyringe-stenen (Vs 15). Dessa båda västmanländska representanter för Balles konst framstå som hans ståtligaste verk. Ur ornamentalt synpunkt äro de karakteristiska för denne mästare, främst genom de fyrfotade rundjurens långt utdragna halsar och genom slingflätningen. Likaså kan det sägas vara typiskt för honom, att han ger inskrifterna versifierad form.

Anmärkningsvärt är, att Balle i Vs 24 och Vs 15 brukar **o**-runan som tecken för (nasalerat) **a**: **buonti** **boandi**, **seno sina**, **þon** (2 ggr) **þann**, **riton rettan**, **stonta standa**, **mo ma**. Detta är ju ett ålderdomligt drag. Eljest använder Balle **o**-runan i betydelsen **o**. Utan tvivel tillhöra Hassmyrastenen och Kyringestenen Balles äldsta ristningar; de torde kunna dateras till tiden icke långt efter tiohundralets mitt. Se vidare Vs 15. Balles verksamhet har behandlats av O. v. Friesen i *Upplands runstenar* (1913), s. 59 f., i *Svenskt biografiskt lexikon*, artikeln »Balle» (1920, i *Runorna* (1933), s. 213 f. samt av E. Brate i *Svenska runristare* (1925), s. 51 f.

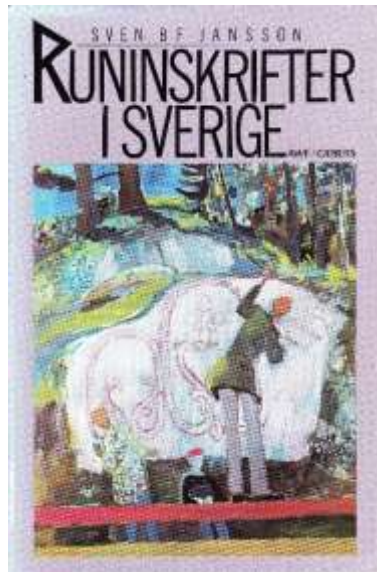

Vs 24. Hassmyra. Fläckebo so. 30 m öst Hembygdsgården.

Vs 15. Hassmyra. Fläckebo so. 30 m öst Hembygdsgården.

Sven B F Jansson, *Runinskrifter i Sverige*, 1984, sid.133-134:

På den hemmavarande husmoderns skuldror vilade ansvaret för gårdens skötsel, medan mannen under bråda sånings- och skördetider befann sig i Ryssland, Grekland, Saxland eller England eller på ett försenat skepp i Nordsjön eller Svarta havet. En hyllning till en svensk »husfröja» finner vi på Hassmyra-stenen (Västmanland). Den är rest av »den gode bonden Holmgöt» på Hassmyra till minnet av Odendisa, hans hustru:

buonti × kuþr × hulmkoetr × lit × resa × ufter × opintisu × kunu ×
seno × kumbr × hifrya × til × hasuimura × iki betr × þon × byi raþr

ropbalir × risti × runi × þisa × sikmuntar × ar × [× opintisa ×] sestr ×
kup

Boandi goðr Holmgautr let ræisa æftir Oðindisu, kunu sina.

*Kumbr hifrøya
til Hasvimyra
æigi bætri,
þan byi raðr.
Rauð-Ballir risti
runir þessar
Sigmundar var Oðindisa
systir goð.*

»Icke kommer till Hassmyra en bättre husfröja, som över gården råder. Balle den röde ristade dessa runor. Till Sigmund var Oden-
disa en god syster.»